

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

شرایط صحت حکم قاضی از دیدگاه فقه
و قانون افغانستان
(رساله ماستری)

محصل: محمد رفیق "حمیدی"
استاد: هنما: دکتور رفیع الله "عطاء"

سال: ۱۴۰۱ هـ. ش - ۱۴۴۴ هـ. ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شریعات و قانون

پروگرام ماستری فقه و قانون

امارات اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

شرایط صحت حکم قاضی از دیدگاه فقه و قانون افغانستان

(رساله ماستری)

محصل: محمد رفیق حمیدی

استاد رهنما: دکتور رفیع الله عطاء

سال: 1401 هـ ش ۱۴۴۴ هـ ش

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپارتمنت فقه و قانون

بورډ ماستری

تصدیق نامه

محترم محمد رفیق ولد حضرت یوسف ID: SH-MSF-98-507 نمبر محصل دوره فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: شرایط صحت حکم قاضی از دید گاه فقه و قانون به روز پنجشنبه تاریخ 11/12/1401 هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق 90 (نمره به عدد) نود و نهم (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

شماره	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد یونس ابراهیمی	عضو هیات	
۲	دکتور مؤمن حلیمی	عضو هیات	
۳	دکتور رفیع الله عطاء	استاد رهنما و رئیس جلسه	

..... معاون علمی

..... امر بورډ ماستری

خلاصه بحث

باتوجه به اهمیت قاضی و قضاوت در جامعه، این تحقیق موضوع شرایط صحت حکم قاضی از دیدگاه فقه اسلامی و قانون افغانستان مورد بحث قرار گرفته است، در این شکی نیست که شریعت اسلامی به مسایل قضایی و تحقق عدالت زیاد توجه کرده است و فهم شروط صحت حکم قاضی یکی از مسایل عمده در قضا است و برای قانونمند سازی نظام قضاء تشریح و تفصیل شروط صحت حکم قاضی اهمیت ویژه دارد.

این تحقیق طی یک مقدمه، سه فصل و خاتمه به روش توصیفی- تحلیلی و کتابخانه‌یی بوده و محتویات آن از کتاب‌ها و متون معتمد فقه حنفی و سایر مذاهب فقهی نقل شده و سپس وجه ترجیح اقوال و دیدگاه‌های راجح بیان شده است و از لابه لای مباحث و مطالب این بحث دانسته می‌شود که قاضی چه شرایطی را در هنگام قضاوت باید دارا باشد و فقهای اسلامی تا ده شرط را برای قاضی بر شمرده اند و در مورد بعضی شرایط، میان فقهای اسلامی اتفاق نظر وجود دارد و بعضی آنها میان علمای اسلامی اختلافی اند. عقل، بلوغ، کمال، عدالت، توانایی علمی و اجتهاد از جمله شرایطی است که در میان فقهای اسلامی اختلافی نیستند و مذکر بودن، حریت و آزادگی از جمله شرایطی است که بعض فقها آن را برای قاضی شرط می‌دانند و بعضی علما آن را شرط نمی‌دانند.

از نظر فقه پاک بودن قاضی از تهمت رشوت خوری شرط صحت حکم قضایی بوده و قضاوت قاضی رشوه خور قابل تنفیذ نه بلکه باید باطل گردانیده شود زیرا ممکن است قاضی رشوت خور همین منصب قضاء را به رشوت گرفته باشد و همچنان کسی که رشوت می‌گیرد در حقیقت به غیر حق حکم می‌کند و حقیقت را پنهان می‌کند و عدالت را برقرار نمی‌کند بناءً مناسب نیست او در مسند قضاوت باشد. همچنان در فقه تصریح شده است که فیصله به اساس علم قاضی به خصوص در عصر حاضر جایز نیست، و در قانون حکم کردن به اساس علم قاضی کاملاً منع شده است.

داشتن اهلیت و علم کافی یا در حد اجتهاد و یا علم کافی برای قاضی مقلد شرط گذاشته شده است و در قانون نیز طور ضمنی داشتن علم از طریق فراغت از رشته شرعیات و حقوق و تخصص و تجربه شرط شده است، همچنان مساوات و برابری میان متخاصمین، عدم تلقین به یکی از دو طرف دعوا، تشویق قاضی به صلح و مروت و رعایت نوبت در امر دادرسی و محاکمه از جمله وظایف مهم و بنیادی یک قاضی است که باید رعایت نماید.

واژه های کلیدی: قاضی، شرط، فقه، قضاء، قانون، صحت، حکم، عدالت.

فهرست مطالب

مقدمه

طرح و بیان مسئله:	Error! Bookmark not defined.
اهمیت موضوع:	Error! Bookmark not defined.
اهداف تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
سوال های تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
پیشینه تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
روش تحقیق:	Error! Bookmark not defined.

فصل اول

مفاهیم و کلیات

مبحث اول: مفهوم شرط و حکم و اسباب ثبوت آن	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: معنای لغوی شرط	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: معنای اصطلاحی شرط	Error! Bookmark not defined.
مطلب سوم: اقسام شرط صحت حکم قضاء	Error! Bookmark not defined.
مطلب چهارم: معنای لغوی حکم	Error! Bookmark not defined.
مطلب پنجم: معنای اصطلاحی حکم در اصول فقه	Error! Bookmark not defined.
مطلب ششم: معنای اصطلاحی حکم در قانون	Error! Bookmark not defined.
مطلب هفتم: شرایط صحت حکم و اسباب ثبوت آن در فقه	Error! Bookmark not defined.
مطلب هشتم: اسباب ثبوت حکم در قانون	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: تعریف قضاء و اهمیت آن	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: معنای لغوی قضاء	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: معنای اصطلاحی قضاء	Error! Bookmark not defined.
مطلب سوم: تعریف قضاء در قانون و مقایسه آن با تعریف فقه	Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: تاریخچه مختصر قضاء..... Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: فضیلت قضاء..... Error! Bookmark not defined.

مطلب ششم: حکم قضاء..... Error! Bookmark not defined.

مطلب هفتم: ارکان قضاء:..... Error! Bookmark not defined.

مطلب هشتم: تاریخچه مختصر قضاء..... Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم: تعریف قاضی از دیدگاه فقه و قانون..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: معنای لغوی قاضی..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: تعریف و اقسام قاضی در فقه:..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: تعریف قاضی در قانون و مقایسه آن با تعریف فقه:..... Error! Bookmark not defined.

فصل دوم

شرایط متعلق به قاضی

مبحث اول: شرایط قضاء متعلق به شخص قاضی از دیدگاه فقه و قانون.. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرط بودن اسلام در فقه..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: دیدگاه فقهاء در مورد قضاوت کافر..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: دیدگاه قانون در مورد شرط بودن اسلام..... Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: شرط عدالت..... Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: حکم تعیین کردن فاسق به حیث قاضی از دیدگاه فقه اسلامی..... Error! Bookmark not defined.

defined.

مطلب ششم: شرط بودن عدالت در قانون..... Error! Bookmark not defined.

مطلب هفتم: شرط مذکر بودن در فقه اسلامی..... Error! Bookmark not defined.

شرح دیدگاه فقهاء در مورد قضاوت زن و دلایل آنان..... Error! Bookmark not defined.

مطلب هشتم: دیدگاه قانون در مورد شرط مذکر بودن..... Error! Bookmark not defined.

مطلب نهم : شرط اجتهاد در فقه.....Error! Bookmark not defined.

مطلب دهم : دیدگاه فقهاء در مورد مقلد بودن قاضی.....Error! Bookmark not defined.

مطلب یازدهم : دیدگاه قانون در مورد شرط اجتهاد.....Error! Bookmark not defined.

مطلب دوازدهم : شرط اهلیت داشتن در فقه اسلامی.....Error! Bookmark not defined.

مطلب سیزدهم : دیدگاه قانون در مورد شرط اهلیت.....Error! Bookmark not defined.

مطلب چهاردهم : شرط سالم بودن در فقه اسلامی.....Error! Bookmark not defined.

مطلب پانزدهم : دیدگاه قانون در مورد شرط سالم بودن.....Error! Bookmark not defined.

مطلب شانزدهم : مقایسه شرایط متعلق به شخص قاضی از دیدگاه فقه و قانون .. Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم: شرایط تکمیلی متعلق به صفات و آداب قاضی.....Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: حلم و اجتناب از غضب از دیدگاه فقه اسلامی.....Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: تغذیه حلال و پرهیز از رشوت.....Error! Bookmark not defined.

آیا پرهیز از رشوت شرط صحت حکم قاضی است؟.....Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: دیدگاه قانون در مورد رشوت خوری قاضی.....Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: قضاوت به اساس معلومات شخصی از دیدگاه فقه.....Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: قضاوت به اساس معلومات شخصی از دیدگاه قانون.....Error! Bookmark not defined.

فصل سوم

شرایط صحت حکم قاضی متعلق به متخاصمین از دیدگاه شریعت و قانون

مبحث اول: قضاوت قاضی به اقارب.....Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: حکم قاضی به نفع اصول و فروع در فقه.....Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: قضاوت به نفع اصول و فروع در قانون.....Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: حکم قاضی به همسر.....Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: حکم قضاوت به خویشاوندان به غیر از اصول و فروع... Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: حکم قاضی در مورد قضاوت به نفع سایر اقارب در قانون... Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم: شرایط متعلق به اهلیت متخاصمین دعوا از دیدگاه فقه و قانون ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرایط اهلیت متخاصمین از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: شرایط اهلیت متخاصمین در قانون ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: شرط حاضر بودن مدعی و مدعی علیه از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: شرط حاضر بودن مدعی و مدعی علیه از دیدگاه قانون... Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم: شرایط صحت حکم قاضی به متعلقین ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: صحت حکم قاضی به نفع شریک از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: صحت حکم قاضی به نفع شریک از دیدگاه قانون ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: صحت حکم قاضی به نفع اجیر از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: صحت حکم قاضی به نفع دوست از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: صحت حکم قاضی به علیه دشمن از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب ششم: صحت حکم قاضی به علیه دشمن از دیدگاه قانون ..... Error! Bookmark not defined.

خاتمه ..... Error! Bookmark not defined.

نتیجه گیری 9

پیشنهاد ها 12

فهرست آیات ..... Error! Bookmark not defined.

فهرست احادیث ..... Error! Bookmark not defined.

فهرست اعلام ..... Error! Bookmark not defined.

فهرست منابع 13

نتیجه گیری

از آن چه در تحقیق انجام شده تحت عنوان شرایط صحت حکم قاضی از دیدگاه فقه و قانون طی سه فصل نوشته شده است و به طور فشرده از مجموع محتویات آن چنین نتیجه گیری می شود:

1. شرط عبارت از آن چیزی است که از انتقای آن منتفی شدن یک امر لازم می شود به گونه ای که سبب وجود آن نمی شود و در سبب هم داخل نیست.

2. اطلاق حکم بر قضاوت و داوری کردن در کتب فقه و قانون نظر به معنای لغوی آن است و چون اصطلاح قضاء بیش تر مشهور شده است بناءً به عوض حکم در موارد ضرورت از اصطلاح قضاء کار گرفته می شود نه از حکم، البته به استثنای بعض حالات که در آن کلمه حکم نیز به جای قضاء استفاده می شود.

3. اسباب ثبوت حکم در فقه عبارت اند از: اقرار، شهادت و گواهی، قرینه قاطعه، سوگند یا انکار از سوگند، قسامت و علم قاضی.

4. اسباب ثبوت حکم در قانون عبارت اند: اول: اقرار: اقرار نیز من حیث یکی از ادله اثبات حکم در فقه و احکام شرعی است و جایگاه خاص خود را دارد، اقرار عبارت از اخبار به امری است در محکمه که بقای حق طرف دعوی و یا حالتی را علیه مقر ثابت سازد و اقرار مقر دارای اهلیت حقوقی و قانونی نزد محکمه در صورتی مدار اعتبار است که ظاهر الحال مکذب آن نباشد.

5. قضاء یکی از ارکان مهم و اساسی دولت اسلامی بوده چرا که اساس دولت اسلامی همانا عدالت بوده و عدالت به وجه احسن آن در ابعاد قضاء شناخت می شود.

6. تاریخ نویسان تشریح اسلامی تاریخ قضاء را در اسلام به پنج تقسیم می کنند: دوره حیات پیامبر اسلام -صلی الله علیه وسلم-، دوره خلفای راشدین، قضاوت در دوره اموی ها، دوره عباسیان و قضاوت در دوره عثمانی ها.

7. در فقه اسلام شرط صحت حکم قاضی دانسته شده است اما در قانون ضمناً مانع دانسته می شود.

8. فقهای کرام بر شرط بودن اسلام قاضی اتفاق کرده اند که اگر قاضی مسلمان باشد قضاوت او تنفیذ می شود اما اگر قاضی کافر باشد که توسط یک شخص حکمران ظالم و مستبد بر بالای مسلمان ها مقرر

شده باشد و قضاوت کند، قضاوت چنین قاضی از نظر جمهور فقهاء قابل تنفیذ نیست.

9. جمهور فقهاء انوئت را مانع صحت قضاء دانسته اند اما قانون بنا بر مذهب امام ابوحنیفه-رحمه الله- انوئت را مانع ندانسته و هیچ شرطی راجع به مرد بودن یا زن بودن قاضی نگذاشته است.

10. شروط قضاء در فقه به تفصیل بحث شده است اما در قانون جزئیات آن بیان نشده است و علتش این است که فقه منبع قانون است و در مسائلی قانون وجود نداشته باشد به فقه حنفی مراجعه می شود.

11. قانون، قاضی را به عدالت و عدم جانبداری از یک طرف قضیه تشویق کرده است اما راجع به این که آیا فسق و عدم عدالت مانع صحت و تطبیق حکم قضائی می شود یا نه؟ چیزی نگفته است و در فقه این مسئله با جزئیات زیاد توضیح شده است.

12. از دیدگاه فقه پاک بودن قاضی از تهمت رشوت خوری شرط صحت حکم قضایی بوده و قضاوت قاضی رشوه خور قابل تنفیذ نه بلکه باید باطل گردانیده شود زیرا ممکن است قاضی رشوت خور همین منصب قضاء را به رشوت گرفته باشد و همچنان کسی که رشوت می گیرد در حقیقت به غیر حق حکم می کند و حقیقت را پنهان می کند و عدالت را برقرار نمی کند بناءً مناسب نیست او در مسند قضاوت باشد.

13. در فقه تصریح شده است که فیصله به اساس علم قاضی به خصوص در عصر حاضر جایز نیست چون اگر در گذشته ها قضاوت به اساس معلومات شخصی قاضی شرط صحت حکم قاضی نمی شد چون قاضیان زمان سابق تا قاضیان این عصر از لحاظ تمسک به دین فرق دارند و تقوا و تمسک آنان به اصول شریعت و حلال و حرام بیش تر بود و حالا چنین نیست

14. در قانون حکم کردن به اساس علم قاضی کاملاً منع شده است و به صراحت گفته شده است که قاضی نمی تواند بر مبنای علم و آگاهی خود در مورد قضیه که تحت رسیدگی اش قرار دارد حکم صادر نماید.

15. در فقه داشتن اهلیت و علم کافی یا در حد اجتهاد و یا علم کافی برای قاضی مقلد شرط گذاشته شده است و در قانون نیز طور ضمنی داشتن علم از طریق فراغت از رشته شرعیات و حقوق و تخصص و تجربه شرط شده است.

16. مجتهد بودن قاضی از شرایط صحت حکم قاضی می‌باشد اما این شرط اتفاقی نیست چون احناف برای قاضی اجتهاد را شرط نمی‌گذارند، بخاطریکه برای قاضی غیر مجتهد این کار ممکن است که برای عالم یا فتوای مفتی دیگر رجوع کند و هدف قضاء هم حل و فصل خصومات و قطع منازعات می‌باشد که این کار به تقلید ممکن و جواز دارد و به رجوع اقوال علماء هم امکان دارد.

17. از تصریحات فقهاء معلوم می‌شود که قضاوت قاضی به نفع شریک در مال و تجارت مطلقاً جایز نیست اما در قانون شهادت به نفع شریک غیر مسموع گفته شده و استنباطاً معلوم می‌شود که قضاوت هم به نفع شریک جایز نباشد.

18. از تصریحات فقهاء در مورد قضاوت به نفع دوستی که به قاضی بسیار نزدیک و صمیمی نباشد معلوم می‌شود که این نوع قضاوت شرط صحت حکم قاضی نیست اما در مورد قضاوت به نفع دوست نزدیک و صمیمی قاضی اختلاف کرده اند.

19. استقلال و بی طرفی قاضی یگانه تضمین برای احقاق حق و تأمین عدالت توسط قاضی است. بناءً، قاضی از هر نوع دخالت یا کوشش برای مداخله در اموری که در حدود صلاحیت قضائی وی صورت می‌گیرد، چه از طرف مقامات بالا یا اشخاص منجمله اقارب وی باشد، جداً جلوگیری می‌نماید.

20. جمهور فقهاء می‌گویند قضاوت قاضی به نفع اجیر خاص جایز نیست و این نوع قضاوت شرط صحت حکم قاضی است به دلیل اینکه قضاوت مانند شهادت است و شهادت قاضی به نفع اجیر خاص جایز نیست پس قضاوتش نیز جایز نمی‌باشد، چون مسئله تهمت کردن به قاضی در اینجا مطرح است و قضاوت به نفع اجیر خاص قاضی را مورد شک و اتهام قرار می‌دهد و اعتماد او نزد مردم خدشه دار می‌شود.

21. هم در فقه و هم در قانون قضاوت بر ضرر دشمن از شرایط صحت حکم قاضی دانسته شده است.

پیشنهاد ها

- به کمک الله - جل جلاله- بعد از تکمیل این بحث تحقیقی، موارد ذیل برای تحقیقات بعدی پیشنهاد میشود:
- 1- در این تحقیق شروط صحت حکم قاضی از دیدگاه فقه و قانون توضیح گردید، بنأ پیشنهاد میشود، کسانی که در ارگان های قضایی کار می کنند این رساله را مطالعه نمایند.
  - 2- موضوع قضاوت زنان باید به شکل جداگانه تحقیق شود چون در این عصر یک موضوع داغ است و ضرورت شدید به آن احساس می شود.
  - 3- برای قضات محترم پیشنهاد میشود، تا شروط صحت حکم قاضی را در روشنایی فقه و قانون مطالعه نموده و در روشنایی فقه اسلامی حکم نمایند.
  - 4- قضات در تطبیق فیصله ها فقه اسلامی را معیار قرار دهند، موارد قانون که با فقه در تعارض اند، تطبیق ننمایند..
  - 5- به علماء، دانشمندان، اساتید پوهنتونها پیشنهاد میشود تا در مساجد، پوهنتونها، مجالس عامه، مجالس رسمی، رسانه های سمعی و بصری اجتماعی مانند ویسایت های اسلامی، فیس بوک، تویتز، رادیو و تلویزیون، تا فهم درست از فقه و احکام اسلامی را بیان نموده، و شروط صحت حکم قاضی را بیان نمایند چون در این عصر مردم به فهم این قضایا زیاد ضرورت دارند.

فهرست منابع

1. القرآن الكريم
  2. ابن كثير، ابو الفداء اسماعيل ، تفسير القرآن العظيم ، دار للنشر و التوزيع، 1420 هـ 1999م بيروت .
  3. قرطبي، محمد بن احمد (668 هـ) ، تفسير القرطبي، ط 1384، 2هـ 1964م، دار الكتب المصريه، قاهره
- كتب حديث و تخريج :**
4. بخاري: أبو عبد الله محمد بن إسماعيل البخاري (ت 256 هـ) طبع سوم، 1407 هـ - 1986 م. دار ابن كثير- اليمامة-بيروت،
  5. نيشاپورى، مسلم بن الحجاج أبو الحسن، صحيح مسلم، ، دار إحياء التراث العربى، المحقق، محمد فؤاد عبد الباقي بيروت، لبنان.
  6. ترمذى، ابو عيسى محمد بن عيسى بن سوره، سنن الترمذى، دارالمعرفه – بيروت 2002م. ط: 2 1405 هـ - 1984 م.
  7. سجستاني، سليمان ابن شعث، سنن ابى داود. تحقيق: محمد محى الدين عبدالحميد بيروت،
  8. نسائي: أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب (ت 303) السنن الكبرى – طبع دوم، 1406 هـ مكتب المطبوعات الإسلامية – حلب- 1985 م.
  9. قزوينى، محمد بن زيد، (ت 275) سنن ابن ماجه، دارالمعرفة، بيروت 1996.
  10. هيثمى، حافظ نور الدين علي بن أبي بكر الهيثمي المتوفى سنة 807. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، دار الفكر، بيروت، طبعة 1412 هـ، الموافق 1992 ميلادي)
  11. حاكم ، ابو عبدالله محمد بن عبدالله الحاكم النيسابورى، المستدرک على الصحيحين ، سال طبع 1998 م ، القاهرة ، دار الثقافة
  12. زيلعى، جمال الدين عبد الله بن يوسف (المتوفى : 762هـ) نصب الراية لأحاديث الهداية، مؤسسة الريان للطباعة والنشر - بيروت - لبنان، الطبعة : الطبعة الأولى، 1418هـ/1997م)
  13. البانى، محمد ناصر الدين، صحيح وضعيف الجامع الصغير وزيادته، المكتب الإسلامي، بيروت.
  14. بغدادى ، أحمد بن على بن ثابت أبوبكر الخطيب ، الكفاية فى علم الرواية ، المكتبة العلمية، المدينة المنورة .
- كتب فقه و قضاء**
15. ابن حزم، أبو محمد علي بن أحمد بن سعيد بن حزم الأندلسي القرطبي الظاهري المحلي بالآثار، (ت 456هـ)، دار الفكر. بيروت

16. ابن جزى ، أبو القاسم محمد بن أحمد بن جزى ، القوانين الفقهية ، المكتبة الشاملة
17. ابن رشد، أبو الوليد بن محمد بن أحمد بن رشد القرطبي، (ت 595) بداية المجتهد ونهاية المقتصد، طبع ششم 1403 هـ - 1982 م. دار المعرفة - بيروت
18. ابن عابدين، محمد امين بن عمر بن عبدالعزيز عابدين ، رد المحتار على الدر المختار ، مطبعة بابي حلبى مصر ، چاپ دوم 1415 هـ ق / 1155 م .
19. ابن فرحون، برهان الدين ابراهيم بن على بن ابى القاسم، تبصره الحكام فى اصول الأفضيه و مناهج الأحكام، مكتبة الكليات الأزهرية - قاهره 1986م.
20. ابن قدامه، عبد الله بن أحمد بن قدامة المقدسي أبو محمد، المغني في فقه الإمام أحمد بن حنبل الشيباني، دار الفكر - بيروت
21. ابن قيم، أبو عبد الله محمد بن أبى الزرعى، (ت 751 هـ) ، الطرق الحكيمه فى السياسة الشرعيه، مطبعة المدني - القاهرة
22. ابن مفلح ، ابراهيم بن محمد بن عبدالله بن محمد ابن مفلح (ت: 884 هـ —) المبدع شرح المقنع ، مطبعة المدني - القاهرة .
23. ابن نجيم، زين الدين بن ابراهيم بن محمد، البحر الرائق شرح كنز الدقائق، دار المعرفه - بيروت،
24. اتاسى، محمد خالد، شرح المجلة، مطبعة حمص، 1931. المكتبة الشاملة اصدار 3.32 ص 35
25. انصارى: زكريا بن محمد بن زكريا، (متوفى: 926هـ) شرح روضة الطالب من أسنى المطالب، دار الكتاب الإسلامى
26. بهوتى، منصور بن يونس بن إدريس، كشاف القناع عن متن الإقناع: (ت 1051هـ)، دار الفكر - بيروت - 1402 هـ - 1981 م.
27. جمعى از محققين، ندوة القضاء الشرعي في العصر الحاضر الواقع والمؤمول الفترة الواقعة بين 12-13-14 ربيع الأول 1427 هـ. المكتبة الشاملة،
28. حسين، علي حيدر- فهمي الحسيني، درر الحكام شرح مجلة الأحكام، دار الجيل، بيروت- طبع اول 1411 هـ - 1990 م.
29. الحنفى ، درر الحكام شرح غرر الاحكام - ملا خسرو الحنفى- المطبعة العامرية مصر 1304 .
ماده (1840)
30. دسوقي، محمد عرفه الدسوقي (1230 هـ) ، حاشية الدسوقى على الشرح الكبير، دار الفكر- بيروت،
31. دمشقى، ابن كثير، تفسير القرآن العظيم، دار المعرفة، بيروت 1403 هـ،

32. الحنفى ، درر الحكام شرح غرر الاحكام - ملا خسرو- المطبعة العامرية مصر 1304 .
33. زحيلي، محمد، تاريخ القضاء في الإسلام ، دار الفكر ، بيروت ، دار الفكر ، دمشق ، ط 1 ، 1415 هـ / 1995 م
34. زحيلي، وهبة بن مصطفى الزحيلي ، الفقه الاسلامى وادلته ، طبع 14 ، دار الفكر - سورية - دمشق .
35. زيدان، عبدالكريم ، نظام قضاء در اسلام ، مترجم استاد عبدالحليم ثاقب خير آبادى
36. زيدان،الدكتور عبدالكريم، القصاص والديات فى الشريعة الاسلاميه ، مؤسسة الرسالة-بيروت- 2002 م .
37. سمرقندى ، علاء الدين محمد بن أحمد (ت 593 هـ) تحفة الفقهاء، دار الكتب العلمية-بيروت-الطبعة الأولى 1405 هـ- 1985 م .
38. شربيني، محمد بن أحمد الخطيب|،(ت 937 هـ)،مغنى المحتاج إلى معرفة ألفاظ المنهاج: دار الفكر- بيروت،
39. شوكانى، محمد بن على، ارشاد الفحول، دمشق: دارالكتاب العربى، 1419 هـ ق
40. شيخ نظام و جماعة من علماء الهند(الفتاوى الهنديه. بيروت: دار الفكر. 1411هـق 1991 م)
41. شيرازى، أبو إسحاق إبراهيم بن على بن يوسف (ت 476 هـ)، المهذب، دار الفكر-بيروت،
42. عاشور، احمد عيسى، فقه آسان در مذهب امام شافعي، مكتبه شامله فارسى، اصدار 3.32
43. عدوان، محمود محمد محمود، موانع القضاء فى الفقه الاسلامى 2007. الجامعة الاسلامية، غزة، فلسطين .
44. كاسانى: علاء الدين بن مسعود الكاسانى (ت 587 هـ)، بدائع الصنائع، طبع سوم 1402 هـ- 1981 م. دار الكتاب العربى-بيروت-
45. ماوردى، ابو الحسن على بن محمد بن حبيب البصرى البغدادى، الاحكام السلطانيه و الولايات الدينيه، قاهره، 1380
46. مرداوى، أبو الحسن على بن سليمان (ت 885 هـ)، الانصاف، دار إحياء التراث العربى - بيروت،
47. مرغينانى، علي بن أبي بكر المرغينانى، (ت 593 هـ) الهداية شرح البداية: المكتبة الإسلامية- بيروت،
48. مصرى، سيد سابق ، فقه السنة ، انتشارات محمدى سقر ، سال 1389 .
49. نووي، أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف النووي، روضة الطالبين و عمدة المفتين المكتب

الإسلامي – بيروت.

50. نووى ، ابى ذكريا محى الدين بن شرف ، مغنى المحتاج ، دار الفكر ، بيروت ، لبنان.
51. هياتى از علما وفقهاء خلاف عثمانى ، مجلة الاحكام العدلية ، ناشر نور محمد كتاب خانه تجارت كتب ، آرام باغ كراچى.
52. وزارة الاوقاف والى اوقاف والشئون الاسلامية – الموسوعة الفقهية الكويتية الكويت عدد الاجزاء : 45 جزءا الطبعة : (من 1404 – 1427 هـ)

53. ياسين، د. محمد نعيم، نظرية الدعوى، دار النفائس – الأردن – الطبعة الثالثة - 1425هـ - 2004م

كتب اصول فقه

54. غزالى، محمد بن محمد الغزالى أبو حامد، المستصفى فى علم الأصول، دار الكتب العلمية : بيروت ، ط : 1 ، 1413.
55. قرافى، شهاب الدين أحمد بن ادريس الصنهاجى القرافى ، شرح تنقيح الفصول ، 1421 هـ / 2000 م.

56. زركشى ، بدرالدين محمد بن بهادر بن عبدالله الزركشى ، البحر المحيط فى اصول الفقه ، دار الكتب العلمية ، سنة النشر 1421 هـ - 2000 م ، بيروت

كتب لغت و معاجم

57. ابن منظور، محمد بن مكرم بن على ابن احمد. (1993م). لسان العرب، دار الكتب العلمية، بيروت- لبنان.

58. جرجانى، السيد الشريف على بن محمد، التعريفات، دار إحياء التراث العربى – بيروت 2003م.

59. جوهرى، اسماعيل بن حماد، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربية، دار العلم الملايين – بيروت 1979م.

60. رازى: محمد بن ابى بكر بن عبدالقادر، مختار الصحاح، چاپ سوم بيروت- لبنان سال 1418هـ- 1997م.

61. راغب اصفهانى، حسين بن محمد بن مفضل، مفردات ألفاظ القرآن، دار القلم – بيروت 1992م.

62. زبيدى، محمد مرتضى حسينى، تاج العروس من جواهر القاموس، ، مكتبة الحياة، بيروت- لبنان

63. فيومى، احمد بن محمد بن على. المصباح المنير في غريب الشرح الكبير للرافعي، (ت 770 هـ)، دار المعارف – القاهرة،

64. فيروز آباد ، محمد بن يعقوب ، القاموس المحيط ، انتشارات : دار عالم الكتب ، 1417 هـ ، 1996 م

65. مجمع اللغة العربية ، المعجم الوسيط ، مكتبة الشرق الدولية سال: 2004 م
66. وهبة بن مصطفى الزحيلي ، الفقه الاسلامي وادلته ، طبع 14 ، دار الفكر - سورّيّة - دمشق.
- كتب متفرقه:**
67. ابن خلدون، عبدالرحمن ابن خلدون ، مقدمه ابن خلدون ، ص 174 موقع الوراق
68. عتيبي، سعود بن عبدالعالی البارودی الموسوعة الجنائية الإسلامية المقارنة بالإنظمة المعمول بها ، ط: 2 ، 1427 رياض ، سعودی
69. عوده، عبدالقادر ، التشريع الجنائي الاسلامی مقارناً بالقانون الوضعی ، دارالكتب العلمية ، بيروت
70. الثمينی ، عبدالعزيز ، شرح النيل وشفاء العليل ، دار الفكر ، بيروت ، لبنان.
71. طرز سلوك قضايی برای قضاة جمهوری اسلامی افغانستان، مصوبه مؤرخ (29) جوزا 1386 هـ.ش،
72. عبدالباقي ، رهنمای وثایق وسجلات دعاوی محاکم عدلی سال ۱۳۷۵ وزارت معارف، مطبعه دولتی
73. وزارت عدلیه، جریده رسمی/ قانون تشکیل وصلاحيات قوه قضائیه
74. وزارت عدلیه، مقرره های مربوط ستره محکمه جمهوری اسلامی افغانستان تاریخ نشر: (حوت سال ۵۸۳۱ هـ.ش)
75. ستانکزی، محمد ظریف علم، اصول محاکمات مدنی سال ۱۳۹۶ چاپ انتشارات حامد رسالت، کابل، افغانستان
76. -ستانکزی، محمدظریف علم، اصول محاکمات جزایی (۱۳۷۸) انتشارات: میوند. کابل افغانستان.
77. ويب سايت ستره محکمه افغانستان www.supremecourt.gov.af/dr/

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af